

Historische Kring IJsselstein 9 (dec. 1978)

<https://hdl.handle.net/1874/10047>

UITGAVE STICHTING HISTORISCHE KRING IJSELSTEIN

BESTUUR:

Voorzitter: L. Murk, IJsselstraat 24, IJsselstein

Secretaris: W.J.A. van Wijk, Kloosterstraat 11, IJsselstein, tel. 03408-3941

Penningmeester: G.C.A. Pompe-Scholman, Kronenburgplantsoen 22, IJsselstein

Bank: AMRO-bank IJsselstein, rek.nr. 218400217, gironr. bank 2900

Donateurs ontvangen het tijdschrift gratis (3 of 4 nummers per jaar) en worden op de hoogte gehouden van alle activiteiten.

Nieuwe donateurs kunnen zich opgeven bij het bovengenoemde secretariaat. Voor inwoners van IJsselstein bedraagt de contributie minimaal fl. 15,— per kalenderjaar.

Zij die buiten IJsselstein wonen, worden verzocht fl. 5,— extra over te maken in verband met de verzendkosten van het tijdschrift.

Inhoud

Geschiedenis van de grienden in kort bestek (slot)	
<i>door C.A. van Duuren - Lopik</i>	
<i>A.H. Goes - IJsselstein</i>	
<i>Ch.W. Vink - IJsselstein</i>	
Hallehuizen in de Lopikerwaard	
<i>door H.P.J. Nota - Oldenzaal</i>	
„Utrecht Monumenteel” een afrader	
<i>door M. Vergouw - Amsterdam</i>	
Jaaroverzicht 1978	
<i>door W.J. van Wijk - IJsselstein</i>	

Geschiedenis van de vrienden in kort bestek (slot)

door C.A. van Duuren - Lopik
A.H. Goes - IJsselstein
Ch.W. Vink - IJsselstein

In beide vorige afleveringen hebben we u het een en ander verteld over de vrienden en de werkzaamheden die hierin verricht worden.
In dit laatste deel ook iets over de werkomstandigheden en het tot stand komen van de hout- en teenpachtersbond.

Tijdens het „teenkijken” te Langbroek opperen enkele pachters het plan om iets te gaan doen aan de buitensporig hoge prijzen voor de teen. Diezelfde week wordt een vergadering belegd en in tegenstelling tot alle eerdere pogingen is iedereen eensgezind om te trachten uit de moeilijke toestand te geraken.

En zo wordt op zaterdagavond 30 november 1918 de Teenpachtersbond in het leven geroepen. Direkt al worden opzetgelden vastgesteld, percelen getaxeerd en waarborgsommen gestort. De bond telt dan 62 leden.

De eerstvolgende teenverkopingen geven een lichte daling van de prijzen te zien, zodat het nut van de bond bewezen lijkt.

Er worden statuten en een huishoudelijk reglement opgesteld en ter koninklijke goedkeuring aangeboden. Deze goedkeuring wordt verkregen op 25 april 1919 (zie hieronder).

25 April 1919

N° 22
Uitbrekfel

 Wij **Wilhelmina**, by de gracie Gods,
Koningin der Nederlanden, Princes van
Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op de verzoekschriften, ter bekoming van erkenning van de daarin genoemde, voor minder dan dertig jaren aangelegde, verenigingen door goedkeuring van hare daarbij overgelegde statuten; Gelet op de voorschriften der wet van 22 April 1855 (Staatsblad N° 32) in het algemeen en op art. 6, tweede lid, dier wet in het bijzonder:

Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van den
25 April 1919 1° Afdeling B. N° 872.

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN

de overgelegde Statuten der navolgende verenigingen goed te keuren en deze verenigingen mitsdien te erkennen; te weten:

- 1°
- 2° de vereniging van de teenpachtersbond, gevestigd te IJsselstein.
- 3°

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, enz.

25 April 1919.
(get.) WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
(get.) *V. van der Meer*

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
De Secretaris-Generaal bij het Departement van Justitie,
(get.) *J. J. van der Meer*
Voor eenduidig uitbrekfel,
De Secretaris-Generaal voortaan

Enkele gegevens uit het eerste bestaansjaar van de bond:

— Door de leden van de bond zijn in het afgelopen jaar gekocht 618 percelen teen, getaxeerd op 2340 vim, door in totaal 77 teenpachters, tegen prijzen tussen de f 384,— en f 875,— per vim —.

De geschiedenis van de bond wordt gekenmerkt door een voortdurende strijd om lonen en prijzen. Veel moeilijkheden ontstaan over de prijs van het teenschillen. Maar door bijvoorbeeld plaatselijk een maximum prijs te stellen, kan geen prijsopdriving ontstaan. De arbeidersbond komt in 1919 met een aantal looneisen wat betreft het teenschillen:

één bos van 75 cm: 21 ct/bos
één bos van 80 cm: 25 ct/bos
davidjes van 40 cm: 7 ct/bos.

De patroons vinden deze eisen naar de tijdsomstandigheden te hoog en komen respectievelijk tot 17, 20 en 5 ct/bos.

In een moeilijke tijd zoekt men vaak steun bij elkaar.

Zo gebeurt het dat in 1919 de Bond van Mandenmakerspatroons en de teenpachtersbond bijeenkomen om gezamenlijk een middel te vinden om goedkoper teen te kopen. Hiertoe worden verschillende voorstellen gedaan.

Het voorstel om de teen door enkele teenpachters voor gezamenlijke rekening in te laten kopen, is om financiële redenen niet uitvoerbaar.

Een ander oppert de mogelijkheid om iedere pachter minder te laten kopen dan vorige jaren, waardoor een overschot ontstaat en de prijzen vanzelf zullen dalen. Deze mogelijkheid lukt alleen als iedereen zich hieraan houdt.

De mandenmakerspatroons mogen daarom geen teen kopen van teenpachters die geen lid zijn van de teenpachtersbond. Bovendien zullen de teenpachters de mandenfabrikanten aanschrijven, dat zij geen zaken meer kunnen en mogen doen met mandenfabrikanten die geen lid zijn van de Bond van Mandenmakerspatroons. Tenslotte moet in alle gebieden waar teen groeit een bond van teenpachters opgericht worden. Al deze maatregelen worden in detail uitgewerkt inclusief verbeurdverklaring van waarborgsommen voor hen die zich niet aan de regels houden.

Verder wordt nog besloten om de teen alleen nog te kopen op publieke verkopeningen omdat volgens een der leden: „bij verkoop van teen bij inschrijving de gemeenste afpersingen en oneerlijkheden voorkwamen”.

Om de prijzen te kunnen vergelijken worden ook afspraken gemaakt m.b.t. een bos teen: de bos moet een omvang hebben van b.v. 80 cm., gemeten op 15 cm. van onderen, de bossen moeten goed gebonden en goed gevuld zijn. Met plaatselijke gebruiken mag geen rekening gehouden worden.

Duidelijk blijkt dat de teenhandelaren een moeilijke periode door maken en door samenwerking met anderen probeert men het hoofd boven water te houden.

Ook de arbeiders hebben het zwaar in die dagen, hetgeen blijkt uit de volgende opmerking: bij de inkoop moet rekening gehouden worden met een stijging van de lonen, en wel zo dat de arbeider een „menswaardig” bestaan krijgt. Ter sprake komen in dit jaar (1919) „het zegels plakken” en „den 8 uren dag”.*

* De pachters zijn allen van mening dat een 8-urige werkdag in het teenschillersbedrijf onuitvoerbaar is. Er worden dan ook alle mogelijke stappen ondernomen om een onbeperkte arbeidsdag in het teenschilseizoen te verkrijgen.

In 1921 wordt door de Minister van Economische zaken de uitvoer van teen stopgezet met het oog op de binnenlandse behoefte. De teenpachters vinden dat onbegrijpelijk en achten de uitvoer van teen noodzakelijk, omdat zij de teen in Nederland zelf niet kwijt kunnen. Oorzaken: de manden industrie in Vlijmen ligt stil; de flessen fabrieken moeten het „betenen” van demi johns stopzetten en de mandenfabrikanten bieden zelf teen te koop aan.

Uit de notulen van de Bond van Griendhoutpachters komen we veel te weten over de periode 1939-1947.

De tweede wereldoorlog kondigt zich aan waardoor het leven duurder wordt.

Daarom moeten de lonen van het hoepelmaken, het hakken en het teenschillen omhoog. Problemen genoeg dus om de bond bezig te houden. In 1940 bijvoorbeeld kan door het slechte weer 2 maanden niet gehakt worden, bovendien is er door de defensie-werken een tekort aan arbeiders. Het gevaar bestaat dat het hakwerk niet op tijd klaar zal zijn. Door het hakloon te verhogen probeert men ook dit weer op te lossen.

De volgende tabellen geven u een indruk van de lonen uit deze periode:

	Houthakken	Houtschillen	Hoepelmaken
1940	8 ct. bos	8 ct. bos	12 ct. bos
1941	10 ct. bos	10 ct. bos	12½ ct. bos
1945	20 ct. bos	20 ct. bos	20 ct. bos
1946	22 ct. bos	25 ct. bos	30 ct. bos
1947	20-26 ct. bos	25 ct. bos	35 ct. bos

Om nog even bij de „statistiek” te blijven vermelden we een aantal punten uit de CAO van 1 oktober 1948 - 30 september 1949.

De CAO is gesloten tussen de Griendhoutpachtersbond Vianen en omstreken en de Teenpachtersbond IJsselstein enerzijds en de Ned. R.K. Landarbeidersbond St. Deusededit (Haarlem), de Ned. Chr. Landarbeidersbond (Utrecht) en de Alg. Ned. Landarbeidersbond (Utrecht) anderzijds.

In artikel 21 van de CAO lezen we het volgende:

1. Het weekloon voor vaste arbeiders (welke zijn aangenomen voor één of meer contractjaren) bedraagt f 42,— per week.
2. Het loon voor losse werknemers bedraagt f 7,50 per werkdag.

In de CAO komen nog twee interessante bepalingen voor met betrekking tot de losse arbeiders.

De werkgever is verplicht aan de arbeider wiens werk wordt onderbroken door vorst of sneeuw, een bewijs van onderbreking uit te reiken, waarin staat, dat hij geen bezwaar heeft, dat de arbeider tijdens de onderbreking arbeid voor derden verricht.

Dit geldt niet, indien de betrokken arbeider een wachtgeld geniet, zoals bedoeld is, in artikel 10 van het Buitengewoon besluit Arbeidsverhoudingen 1945. Deze „sociale voorzieningen” zijn wel in scherpe tegenstelling met die van rond 1900. In die tijd is alles seizoenwerk, en dat wil zeggen: geen werk, geen geld!

De losse arbeiders hebben gedurende het contractjaar recht op 12 vakantiedagen, waarvan 6 snipperdagen, doch zonder behoud van loon. Er is al wel een soort vakantiebonnenregeling.

Verder zijn in de CAO alle tarieven voor een jaar vastgelegd. Het hakloon bedraagt gemiddeld 22 ct. per bos en het schillen varieert van 15-25 ct. voor de Davidjes tot 35-50 ct. voor de Duitse Dot.

Verder gelden nog de volgende bepalingen, nl.:

- a. voor alle afwijkende en afgelegen grienden worden de tarieven met 10-30% verhoogd.
- b. voor extra goede grienden, bedraagt het hakloon voor kit- en teutband, karreband, halffaas, tonneband, boonstaken en without 20 ct./bos.
- c. indien bij het sorteren, bandsnijden en schillen een afwijkende bos-maat wordt gehanteerd, dan zullen de genoemde tarieven naar verhouding worden verhoogd of verlaagd.
- d. voor grienden, die zodanig liggen dat de arbeiders de gehele week van huis moeten blijven en ondergebracht in volksketen of volksarken, zal het loon of zullen de tarieven met 10% verhoogd worden.

Met betrekking tot de gehakte of gesneden materialen wordt nog bepaald, dat deze dienen te voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen en ook de voorgeschreven maten en aantallen per bos moeten bevatten. Zo niet, dan kan de werkgever op advies van de geschillencommissie een korting toepassen.

De arbeider, die in „accoordloon” werkt kan wekelijks maximaal f 40,— als voorschot opnemen; terwijl eventuele reiskosten voor rekening van de werkgever komen. Bij de wekelijkse loonbetaling zal iedere arbeider een vakantiebon ter waarde van f 2,40 ontvangen. De arbeidstijd bedraagt 48 uur per week.

Behalve de „statistische” gegevens bevatten de notulen van de Bond van Griendhoutpachters ook belangrijke gegevens over de moeilijke toestanden net vóór en tijdens de 2e W.O.

In 1939 wil men graag maatregelen om te voorkomen dat de prijzen van grienden abnormaal hoog worden. Bindende afspraken kunnen echter niet gemaakt worden, maar iedereen zal „grote voorzichtigheid betrachten”.

In juli 1940 wil men door middel van export het afzetgebied van witte hoepels vergroten, omdat men bang is dat het weer verkeerd zal gaan. Voor de export is echter toestemming nodig van de Akkerbouwcentrale. De Akkerbouwcentrale zegt zelf geen besluit hierover te kunnen nemen, maar zal dit „ter bevoegder plaatse” bevorderen. Om een zo hoog mogelijke prijs voor de hoepels te maken, zal de bond proberen zelf de export ter hand te nemen.

1941. De Akkerbouwcentrale heeft de Stichting Griend- en Rietproducten (G.E.R.P.) ingeschakeld. De Bond zal hier lid van worden, om zodoende de export te kunnen bevorderen.

September 1941. De prijzen van de hoepels moeten omhoog, maar dat kan alleen met hulp van de Rijksbemiddelaars, welke de „betrokken instantie” moeten overtuigen. Zolang de prijzen van de hoepels niet omhoog mogen, kunnen de hoepelmakerslonen niet verhoogd worden, hetgeen toch wel noodzakelijk is.

Op 14 juli 1945 wordt de eerste vergadering sinds 3 jaar gehouden (i.v.m. oorlogsomstandigheden). De bond is echter niet ontbonden en er wordt een nieuw bestuur gekozen. Dit bestuur stelt een aantal lonen en prijzen vast om uit de moeilijke situatie te geraken. Tevens wordt bepaald, dat het hakhout vrij verkocht zal worden. Echter alleen aan kopers, die erkend zijn en gekocht hebben in de basisjaren 1936-1941.

In 1946 is er sprake van een landelijke organisatie. Men is het nog niet geheel eens over het aantal afgevaardigden, dar daarin zitting zal moeten nemen. Bovendien gaat men spreken over een samenwerking tussen hout- en teenpachtersbonden.

In 1968 is er van die samenwerking nog niets te merken, maar aan de agenda voor de vergadering van 1 juni 1968 kunt u zien dat er steeds weer pogingen worden ondernomen. Reeds in 1946 wordt duidelijk, dat een landelijke organisatie er niet inzit.

Hierbij nodigen wij u uit voor de vergadering op ZATERDAG 1 juni 1968 om 10.30 uur in Hotel Centraal te Utrecht.

Agenda:

1. Opening door de voorzitter.
2. Voorstel tot beëindiging hout- en teenpachtersbonden.
3. Voorstel tot doorgaan van bovengenoemde bonden.
4. Voorstel tot samenvoeging van bovengenoemde bonden.
5. Voorstel tot samenwerking hout- en teenpachtersbonden met de Nederlandse Mandenmakerspatroonsbond.
6. Welke bestuursleden stellen zich niet herkiesbaar.
7. Verkiezing aanvulling bestuur.
8. Contributie.
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Daar van de punten 2, 3 en 4 zal afhangen of de punten 5, 6, 7 en 8 van belang zijn, doen wij een dringend beroep op de leden om deze vergadering te bezoeken.

25 mei 1968, namens het bestuur,

In 1947 wordt besloten, dat iemand die geen erkenning heeft, ook geen griend mag kopen en diegene die voor hem als koper zal optreden, zal zijn erkenning verliezen.

Oktober 1947: de Centrale Bond voor Transportarbeiders te Rotterdam wil een landelijke regeling voor de griendarbeiders. Volgens die Centrale Bond moeten de griendhoutpachters een garantieloon stellen van f 30,— voor buiten-grienden en f 27,50 voor binnengrienden. Verder laarzen of f 1,80 per week, rijwiel of f 2,40 per week en f 0,80 per uur reisvergoeding.

Deze eisen worden echter afgewezen door de vergadering.

Om u tot slot een indruk te geven over welke bedragen men beschikt, kunt u onderstaande „kasboeken” vergelijken.

Stand per kas op:

1 september '38	f 95,23	31 augustus '48	f 376,26
ontv. rente	2,60	contributie '48-'49	72,—
contributie	30,—		
	<hr/>		<hr/>
	f 127,83		f 448,26
Uitgaven '38-'39	— 31,75	Uitgaven '48-'49	44,14
	<hr/>		<hr/>
Saldo 31 aug. '39	f 96,06	Saldo 31 aug. '49	f 404,12
	<hr/> <hr/>		<hr/> <hr/>

We willen niet pleiten voor die goede oude tijd, want dat is het niet geweest. Wel vinden we het bijzonder jammer dat de beroepen uitsterven. Jonge mensen hebben geen animo om dit zware en weinig betalende werk nog te verrichten. De mandenmakers en hoepelmakers treffen we alleen nog op jaarmarkten aan. Misschien dat ons artikel toch de belangstelling gewekt heeft voor de oude ambachten die toch in IJsselstein zo lang beoefend zijn.

Aanklacht wegens heling

Volgens de heer R. is de heer G. schuldig aan de heling van gestolen teen.

R.: heer G. heeft bedrieglijk gehandeld door teen te kopen, waarvan hij wist dat deze van diefstal afkomstig was. G. had via een achterdeurtje de politie moeten waarschuwen.

G.: ik vermoedde allerminst dat de teen van diefstal afkomstig was. Eén van de dieven is ongeveer een jaar bij mij in dienst geweest en nooit op diefstal betrapt. Hij is daarna — met een broer — voor zichzelf manden gaan maken, die zij langs de huizen verkochten. Meermalen hebben ze bij mij teen gekocht.

Zij kwamen bij mij met het voorwendsel, dat ze 100 bos teen gekocht hadden van een oom in Wijkerbroek (daar woonde inderdaad een oom) en omdat de oudste broer in dienst moest, hadden ze teveel teen en ze wilden er 80 bos van verkopen. Omdat de vaart 14 dagen gestremd was en zij op klaarlichte dag de teen brachten vermoedde ik niet dat de teen van diefstal afkomstig was.

Heer R.: tijdens het „verhoor” hebben de dieven bovenstaand verhaal bevestigd. Er waren dus onvoldoende bewijzen dat G. kon weten dat de teen gestolen was en R. was dus erg snel met zijn beschuldiging geweest.

G. belooft nooit meer zo lichtvaardig te kopen. De heren geven elkaar een hand en met „een rondje” wordt de zaak „afgedronken en in doofpot gestopt”

Het stropen in de grienden

Het zal U inmiddels duidelijk zijn, dat in de grienden zware arbeid werd verricht die een karig bestaan voor de griendwerkers opleverde. Maar onder het werk keek men rond en men ontdekte dat het wild graag in de grienden verbleef, waar het vooral in de wintermaanden, voedsel en bescherming vond. U kunt zich de gedachten van een griendwerker voorstellen. Een haas gevangen tijdens het werk zou een welkome aanvulling betekenen op het eenvoudige maal in zijn gezin. Maar als kleine man was hij al eeuwen geleden uitgesloten om voor zichzelf wild te bemachtigen. Hij mocht wel mee om bij jachtpartijen van de landheer te drijven, maar als hij zelf iets ondernam zou dit als een misdaad worden bestempeld. Omdat hij en zijn gezin volledig afhankelijk waren van de landheer, zal het stropen maar zeer beperkt zijn voorgekomen. Alleen lieden die buiten deze gemeenschap stonden konden zich iets meer permitteren; dat waren de kooplieden en de mensen die bij hen werkzaam waren. Toen dan ook de griendteelt enkele honderden jaren terug meer in trek kwam, en „vreemden” zich vrijelijk op de landgoederen konden begeven, zal de stroperij meer en meer zijn toegenomen.

Op de meeste landgoederen was griendteelt te vinden en zolang dit maar snijgriend was, had de landheer alles in eigen hand. De teen werd vanwege de landheer gesneden en aan de harde weg of vaarbaar water geleverd. Buitenstaanders kregen geen kans zich enige tijd in de griend op te houden. Anders werd het met de hakgrienden. Deze werden bij de hoek verkocht en de koper moest deze zelf hakken en vervoeren. Nu kreeg de landheer mensen in zijn griend die hij niet kende en waarover hij geen zeggenschap had. De jacht-opzichters kregen meer werk, want aan dergelijke lieden moest meer aandacht worden geschonken. Een kundig jachtopzichter, en die waren er veel in die dagen, had vlug genoeg gezien wat voor vlees hij in de kuip had, door de houthakker en de sneuer op de juiste tijdstippen te observeren en een praatje met hen te maken. Hij wist dat er waren die niet konden stropen. Zielig, zo'n beestje! Maar ook dat sommigen het niet konden laten. De houthakker en de sneuer werkten in aangenomen werk d.w.z. ze werden per bos gehakt hout uitbetaald. Wilden zij wat verdienen, dan moest de gehele dag hard worden gewerkt. Er was niet veel tijd over en dus moesten zij ook tijdens de werkzaamheden hun ogen goed de kost geven. Zoals de jachtopzichter hen controleerde, hielden zij evenzeer de bewegingen van de jachtopzichter in de gaten. Na enkele dagen hadden zij al bekeken welke mogelijkheden er waren. Strikken zetten b.v. Een haas heeft de gewoonte zich steeds over hetzelfde spoor te verplaatsen, zodat men vrij gemakkelijk een strik kon plaatsen. Men moest echter tot de volgende dag wachten om te zien of er wat ingelopen was. De jachtopzichter wist dat ook en daarom kwam hij na het beëindigen van de arbeid van de houthakker en de sneur nog wel even rondneuzen. Als hij dan de strik ontdekte, was het oppassen geblazen. Maar een stroper die zijn „vak” verstond ging niet over een nacht ijs en had met „een half oog” gezien wat er aan de hand was. Door het neerleggen van takjes en het spannen van draadjes garen kon hij zien, of er tijdens zijn afwezigheid „bezoek” was geweest. Wanneer er een haas in de strik zat, ging hij de jachtopzichter op de proef stellen door in de richting van de strik te lopen of zelfs zeer dicht bij de haas zijn behoefte te doen om te zien of de jachtopzichter zich verdekt had opgesteld. Zo op zijn hurken kon hij even rustig rondkijken!

De jachtopzichter kon pas overgaan tot bekeuren als de stroper de haas uit de strik haalde. De stroper die de hele dag de tijd had, hoopte op het ongeduld van de jachtopzichter en wanneer de laatste dan te vroeg uit zijn schuilplaats te voorschijn kwam, wist de eerste van de prins geen kwaad. Dit spel van kat en muis heeft menige stroper veel plezierige uurtje gegeven en hij die zich het beste beheerste kwam als winnaar uit de strijd. Soms was er sprake van een gelijk spel zoals uit het volgende waar gebeurde verhaal moge blijken.

Een jachtopzichter was door de politie getipt dat een beruchte stroper weer vrij kwam. De jachtopzichter ging toen het goed weer was om te stropen, op de kade die toegang gaf tot het jachtcomplex zitten posten.

Op die kade stond een stuk hout en daar ging hij achter zitten.

Na geruime tijd (de jachtopzichter zat op zijn hurkjes en was wat ingedut) merkte hij plotseling, dat iemand met de fiets passeerde en zag daarin de beruchte stroper, Pietje genaamd.

De jachtopzichter, niet wetend of Pietje hem gezien had, besloot nog even te wachten om daarna de fiets op te zoeken en te wachten totdat Pietje terugkwam.

Pietje had de opzichter wel degelijk opgemerkt en wachtte wat verder op de kade af of de jachtopzichter hem wel gezien had.

De jachtopzichter op zoek naar de fiets, hoorde ineens de stem van Pietje achter zich. De jachtopzichter probeerde of hij Pietje kon pakken door hem opdracht te geven zijn zakken leeg te halen. Dan zou hij de strikken of vallen in beslag kunnen nemen.

Pietje zei: „Wat denk je nou?” „Ik zag dat je rustig zat te slapen en ben toen heel zachtjes

door gereden". „Maar ik heb intussen wel mijn strikken verstopt". daar stonden ze beiden in het holst van de nacht, de jachtopzichter kon Pietje niet pakken en Pietje kon geen haasje stropen.

Pietje stelde voor om naar een ander jachtgebied te gaan, dan kon de jachtopzichter, die toch al zo'n slaap had, lekker naar bed.

Pietje beloofde dat met zijn hand op zijn hart en zo liepen beide de kade af en ging de stroper Pietje links en de jachtopzichter rechts.

Thuis aangekomen vertrouwde de jachtopzichter toch weer Pietje niet en besloot terug te gaan om te kijken of Pietje woord had gehouden.

Heel voorzichtig liep de jachtopzichter de kade af en vond ook Pietje op zijn weg. De jachtopzichter ging erg tegen Pietje te keer, maar Pietje zei wijselijk niets en liet alles over zich heen komen.

Toen de jachtopzichter was uitgesproken zei Pietje: „Ik was bijna op het andere jachtterrein, toen ik merkte dat ik de strikken had vergeten en die kwam ik nu halen". En voor de tweede maal gingen ze samen lopend de kade af, midden in de nacht. De een zonder haas en de ander zonder proces verbaal.

Als er meer mogelijkheden waren of indien men had gehoord, dat de jachtopzichter van huis was voor enige tijd (uurtjes) dan werd besloten de gehele griend met strikken af te zetten en deze dan uit te drijven, waarna de strikken weer werden opgehaald, en de buit in de zakken verdwenen.

De sneuer leefde de gehele dag met de natuur en zag de beestjes komen en gaan. Zo nam hij, indien daar ruimte voor was in zijn jute zak, een buks mee naar de griend, vaak ook onder zijn dikke kleren verstopt en dan kon hij met de vuurbuks een haasje pikken en moeder de vrouw 's avonds verrassen met een extra stuk vlees in de pan.

De buks bleef dan in de griend verstopt onder de takkenbossen en ging bij het uitvaren weer mee naar huis.

De jachtopzichter, bekend op zijn terrein, miste natuurlijk de hazen en zo werd het stropen steeds moeilijker. De hazen werden dan niet meer meegenomen maar onder de vele kleren verstopt. Controle op de sneuer werd maar zelden toegepast.

Was het toezicht te streng en waren er nog al wat eenden rond de griend, dan probeerde de sneuer een eendje te verschalken.

Hij plaatste dan een klem op de bodem van de sloot, strooide wat fazantenvoer op en om de klem en als dan 's avonds en 's nachts de eenden kwamen azen tikten ze met de snavel op het bledje van de klem om het voer te bemachtigen. De klem sloeg dicht en de eend was met zijn kop onder water gevangen.

De jachtopzichter zag dan wel een duikende eend maar dacht niet dat deze was gevangen. Dergelijke klemmen moesten natuurlijk op de juiste plaatsen en met de nodige voorzichtigheid neergezet worden.

Dezelfde klemmen werden ook overdag gebruikt voor fazanten die ook het voer oppikten. 's Avonds werden de klemmen dan weer verstopt.

Het volgende verhaal illustreert nog eens het spel van kat en muis tussen jachtopzichter en stroper. Van een gelijk spel is hier geen sprake.

Twee IJsselsteinse houthakkers waren al enige tijd in de griend aan het werk. Om in de griend te komen, liepen ze over een plank die over de sloot lag. De jachtopzichter, wiens gewoonte het was om vallen e.d. op de plank te zetten om b.v. een bunzing of verwilderde kat te vangen, had ook op deze plank een val geplaatst. Op een morgen zagen de griendwerkers dat een haas in de val was gelopen. Doordat de val uit een houten kistje

bestond, leefde de haas nog en besloten ze, na eens om zich heen gekeken te hebben, de haas onder water te houden totdat hij dood was.

Ze haalden de haas vervolgens uit de val en namen hem mee naar het werk en verstopten het dode dier onder de takkenbossen.

Enige tijd later kwam de jachtopzichter voorbij en bleef even bij de plank stil staan, maar liep zonder iets te zeggen door.

De houthakkers vertrouwden hem niet en besloten de avond niet af te wachten maar vlug tussen de middag de haas naar huis te brengen.

De jachtopzichter echter vond het vreemd, dat de val op de plank drijfmat was en dacht: „Als ze wat hebben gevangen dan kon het weleens zijn dat ze het tussen de middag thuisbrengen”. Hij besloot daarom een oogje in het zeil te houden. Bij het passeren van de jongste, vroeg de jachtopzichter wat hij in de zak had en toen was de zaak vlug bekeken. Er volgde dan niet alleen een proces-verbaal, maar men was tevens onbetrouwbaar geworden en de toegang tot de grienden werd verboden.

Zo was het steeds uitkijken en dagen tellen voor de stroper. Vertrouwde de jachtopzichter de sneuer teveel, dan raakte hij het wild kwijt, en vertrouwde de sneuer teveel op de jachtopzichter, dan liep hij tegen de lamp.

Het was steeds elke dag opnieuw verrassend wat dan de een en dan de ander bedacht had, maar de slimste was meestal te sterkste.

Hallehuizen in de Lopikerwaard

door H.P.J. Nota - Oldenzaal

In dit artikel wil ik in het kort de verschillende boerderij-typen in ons land weergeven en nader ingaan op het type in de provincie Utrecht. De boerderijen in de Lopikerwaard hebben mijn bijzondere belangstelling.

Hoe delen we de boerderijen van ons land in? (1)*

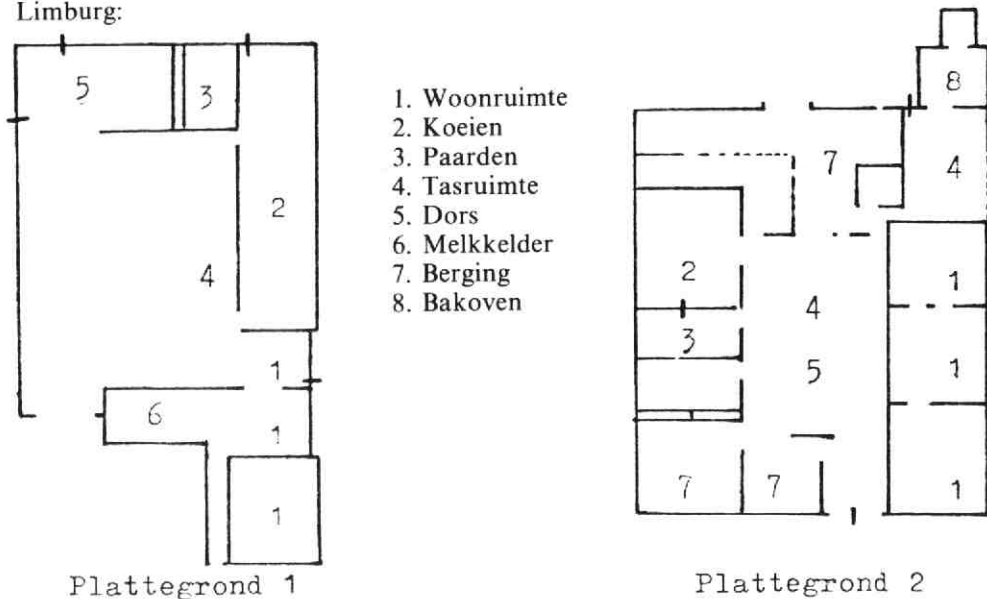
We kennen:

1. De groep der **Friese huizen**, in Noord-Holland, Friesland en Groningen;
2. **Hallehuizen** (zo genoemd door hun driebeukigheid, vergelijk het met de typering hallekerk = een kerk met meerdere ruimten), in Utrecht, Zuid-Holland, Drente, Overijssel, Gelderland, en het Gooi.
3. **Dwarshuizen**, in een groot deel van Noord-Brabant en Limburg.

* De cijfers tussen de haakjes geven de noten weer welke op het eind van het artikel zijn afgedrukt.

Naast deze drie hoofdgroepen kennen we nog twee kleinere groepen n.l. in westelijk Noord-Brabant de **Vlaamse schuurgroep** en in Zeeland de **Zeeuwse schuurgroep**. In dit artikel concentreren we ons op de drie hoofdgroepen, in dit kort bestek zou het te veel worden om de ontwikkeling van de twee kleinere groepen te behandelen.

Hieronder volgen de plattegronden van het boerderij-type uit Friesland en dat van Limburg:

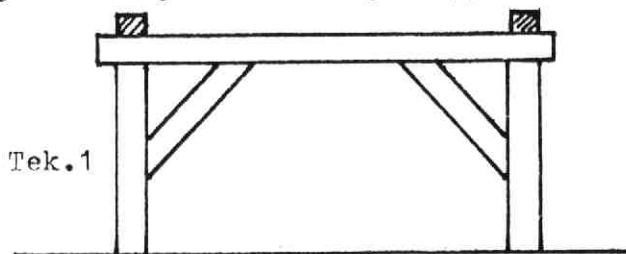

Plattegrond 1 geeft de Friese boerderij weer, het zogenaamde kop-hals-romp type. In de kop vinden we de woonruimte, in de hals de keuken en bedrijfsruimte als overgang naar de schuur (romp).

Deze boerderij behoort tot de Friese huis-groep door de volgende kenmerken:

1. de tas (ruimte voor hooi en oogst) neemt in het grondvlak de centrale plaats in;
2. de koeien staan in boxen met de koppen naar de buitenmuur gekeerd;
3. in de gebint-constructie vinden we dekbalken.

Hieronder volgt een tekening van het dekbalkgebint (2):

Als we het over gebinten hebben, dan spreken we over de bouwconstructie van de stal; hierin vinden we de opzet van de constructie duidelijk terug. Een gebint ontstaat als stijlen (rechttop staande palen in het grondvlak) met behulp van dwarsbalken met elkaar worden verbonden. Hierboven zien we dat de dwarsbalk op de kop van de stijlen is gelegd, we spreken dan van dekbalkgebint. Op de gebint-constructie kom ik later terug.

Plattegrond 2 geeft de Limburgse boerderij weer. De zgn. gesloten hoeve. Deze boerderij behoort tot de dwarshuizen omdat de bedrijfsgedeelten dwars op elkaar zijn gegroepeerd. Vanuit de koestal in een afgesloten ruimte komen we opnieuw in een afgesloten ruimte in de paardenstal. De tekening geeft weer dat alle ruimten rondom een binnenplaats zijn gegroepeerd.

Deze twee voorbeelden geven ons een indruk van de algemene kenmerken van de hoofdgroepen 1 en 3 zoals hierboven weergegeven.

Een bekende variant van 1 is de Noord-Hollandse stolp, de woonruimte en bedrijfsruimten vinden we alle onder één dak. Groningen kent zo ook zijn eigen variant, een groot voorhuis met daarachter de schuur, soms met twee tot drie schuren naast elkaar.

Doch alle varianten hebben dezelfde gemeenschappelijke kenmerken behorend bij de Friese huis-groep.

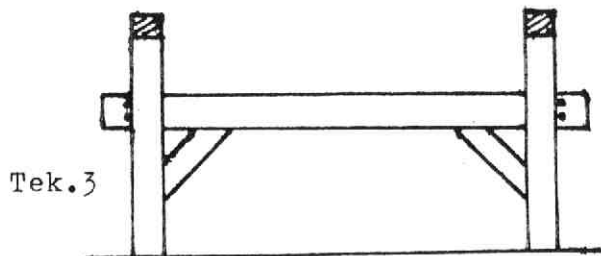
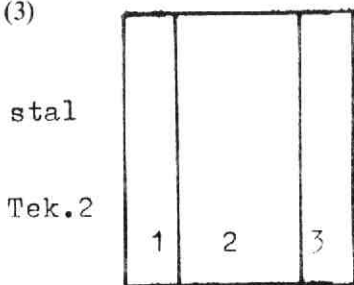
Zo zijn er ook varianten op hoofdgroep 3 te noemen, doch ook deze behoren tot de dwarshuizen, met als gemeenschappelijk kenmerk de op zichzelf staande ruimten naast elkaar op een rij gelegen en verbonden door het dak. Een variant is b.v. een brabantse langgevel-boerderij, ze heeft een rechthoekige plattegrond met stal en deel dwars op de lengterichting van het bouwwerk.

We zijn nu op het voor ons belangrijke punt aangekomen namelijk de hallehuizen (hoofdgroep 2).

Net zoals in de twee voorgaande hoofdgroepen kunnen we ook gemeenschappelijke kenmerken aangeven voor de hallehuizen:

1. de ruimte binnen de muren is in drieën geleed, we spreken dan ook van een driebeukige ruimte;
2. bij het samenvoegen van de stijlen en dwarsbalken tot gebinten wordt de ankerbalkconstructie toegepast;
3. de koeien staan met hun kop naar de deel gekeerd.

Hieronder de tekeningen van de plattegrond van het hallehuis en de gebint-constructie: (3)

In tekening 3 zien we dat de dwarsbalk door de stijlen heen steekt en daarachter is verankerd met een of twee wiggen.

Ankerbalkgebinten vinden we ook in onze provincie. Over de ankerbalken worden stammetjes gelegd als zoldering en hier tast men het hooi of de oogst op. Met deze constructie heeft men onder het dak meer ruimte.

In de boerderijen met dekbalkgebinten (zie hierboven) wordt de oogst altijd op de bodem opgetast.

We vinden hallehuizen ook in de Lopikerwaard. Maar is dat altijd al zo geweest?

Veel is hier niet van bekend.

Uit opgravingen is gebleken, dat reeds in de voor-Romeinse, Romeinse en Frankische tijd bewoning in de Lopikerwaard heeft plaatsgevonden. Dit bewonen gebeurde op de natuurlijke „hoogten” langs de IJssel (Eiteren-IJsselstein, Haastrecht); ook de hoogten langs de vroegere veenrivier - c.q. zijtak van de Rijn - de Lopikerwetering, zouden tot bewoning hebben gediend.

Tot de 11e eeuw moet men zich de Lopikerwaard voorstellen als een moerassig gebied, begroeid met o.a. wilgen, populieren, berken en riet, doorsneden door enkele veenriviertjes. (4).

In de 11e en 12e eeuw vonden de grote ontginningen plaats. We zijn nu op het punt aangekomen, dat er in onze streek boerderijen gebouwd moeten zijn. Er is daarvan niets meer te vinden om aan te kunnen tonen dat er al hallehuizen werden gebouwd.

Gaan deze gebouwen terug op nog vroegere tijden? Men weet dit nog niet.

Het is wel bekend dat in de late ijzertijd een huisvorm ontstond waarbij mens en dier onder één dak kwamen in Noord-West Europa (5).

In de 4e eeuw voor Christus vinden we op Fries-Groningse klei een 3-beukig type (hallehuis).

Bij archeologische onderzoek op De Bult bij het Haagse Rijswijk trof men een aantal boerderijtjes aan, daterend uit het begin van onze jaartelling. Het drieschepige boerderijtype domineerde. Het zal daar omstreeks het begin van de jaartelling geïmporteerd zijn door Friese kolonisten uit Noord-Holland of het Noordnederlandse terpengebied, een hypothese die door het in Rijswijk gevonden „inheemse” aardewerk gesteund wordt. Dezelfde huisvorm kwam ook voor in de omgeving van Vlaarding en Schiedam.

Er werden echter ook andere plattegronden gevonden zoals b.v. die van Haamstede-Brabers, te vergelijken met plattegronden uit Spijkenisse, Poortugaal en Ouddorp welke geen spoor van drieschepigheid vertonen (6).

Laten we teruggaan naar de grote ontginningen van de 11e en 12e eeuw. De Lopikerwaard was in die prille tijden in eigendom van de geestelijke overheid — zetelend in Utrecht (o.a. Kapittels van St. Marie en St. Maarten). Deze overheid ging ontginningsovereenkomsten aan met de zogenaamde Copers; dit waren groepen verwanten of gezellen, of individuen die het land kochten om zelf weer te verhandelen. De overeenkomsten werden „copes” genoemd, dit is nog terug te vinden in de naamgeving van de dorpen Benschop (Bens-Cope) en Willeskop (Willes-cope). Bij deze ontginningen dienden de Hollandse IJssel en de Lopikerwetering als basis.

De ontginningen vonden plaats in „slagen” van ± 1200 meter loodrecht op deze ontginningbasislijn, de kavels hebben een breedte van ± 30 meter. Aan het einde van de slag werd een hulpdijk aangelegd. Deze kaden zijn nu nog in de vorm van bosschage-stroken en wegen in het landschap zichtbaar.

Na de ontginningen was een groot deel van de landerijen in gebruik als weidegrond, maar ook het gebruik t.b.v. grienden, akkers (hop, haver en hennep) was van oudsher niet gering. Vooral de hennepcultuur (touwfabricage) heeft zijn sporen in het landschap achtergelaten in de vorm van „Rooten” - brede sloten, aan beide zijden dicht beplant met knotwilgen, essen en elzen.

De periode van 1300-1450 wordt wel eens de periode van de grote sterfte genoemd. Er was een agrarische depressie, er kwamen overstromingen; de dijken werden waarschijnlijk slecht onderhouden, omdat er gebrek aan arbeidskrachten was en omdat er onvoldoende geld was. Dat de oorzaak van de overstromingen een gevolg was van klimatologische omstandigheden is erg onwaarschijnlijk (7).

Deze periode zal zeker van invloed geweest zijn op onze streek. Daarbij moeten we de

grensconflicten tussen de hoge heren van Holland en Utrecht niet uitvlakken. Niet alleen IJsselstein werd oorlogsslachtoffer, maar ook vele boerderijen op het platteland gingen in de strijd verloren.

Zijn er nog veel oude boerderijen in de Lopikerwaard?

We vinden er (nog) heel wat, enkele uit de 16e eeuw zijn voor ons nog bewaard gebleven, heel wat meer uit de 17e en 18e eeuw.

Veel boerderijen vinden we terug op de kavels gesitueerd aan de weteringen, b.v. Benschop, Lopik, Cabauw.

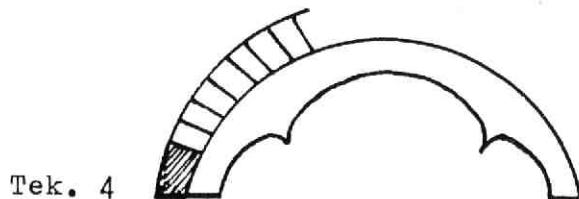
De oudste boerderij in dit gebied staat te Benschop en draagt het jaartal 1561 op een gevelsteen.

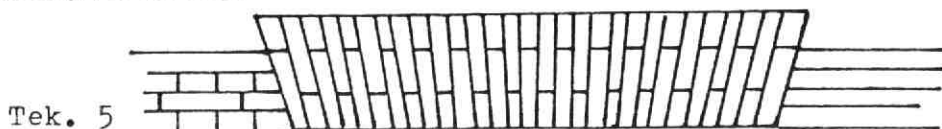
Benedeneind 279, Benschop

Op de foto ziet U deze boerderij. Het groen van de bomen ervoor maakt het ons moeilijk alle details te zien, mocht U in de gelegenheid zijn er naar toe te gaan dan moet U eens op het volgende letten.

We zien boven de deur- en raampartijen bogen, we noemen deze ontlastingsbogen (ze ontlasten de deur- en raampartijen). In deze bogen zien we gotische driepasversieringen, hetgeen erg bijzonder is. Om U een idee te geven volgt hieronder een tekening.

Men heeft in de loop der tijden echter het een en ander veranderd aan het uiterlijk van de boerderij. Zo zien we grotere (zesruits) schuiframen met erboven een fries aangebracht. Waarschijnlijk heeft men vroeg in de 19e eeuw het uiterlijk veranderd. Hieronder een tekening van een fries.

Links op de foto kunnen we nog net driehoekjes in het metselwerk onderscheiden, we noemen deze vlechtingen. In sommige boerderijen gebruikt men een andere kleur steen om het geheel decoratiever te doen uitkomen.

Het woongedeelte van deze boerderij bestond uit een groot voorhuis van 7 bij 9 meter met aan de ene zijde de kaaskamer en aan de andere zijde een zijvertrek met achter gelegen bedsteden en bergruimte boven een overwelfde kelder. De hoofdconstructie van de bedrijfsruimte wordt gevormd door ankerbalkgebinten, waarvan de stijlen zeer ver (7.30 m) uit elkaar staan.

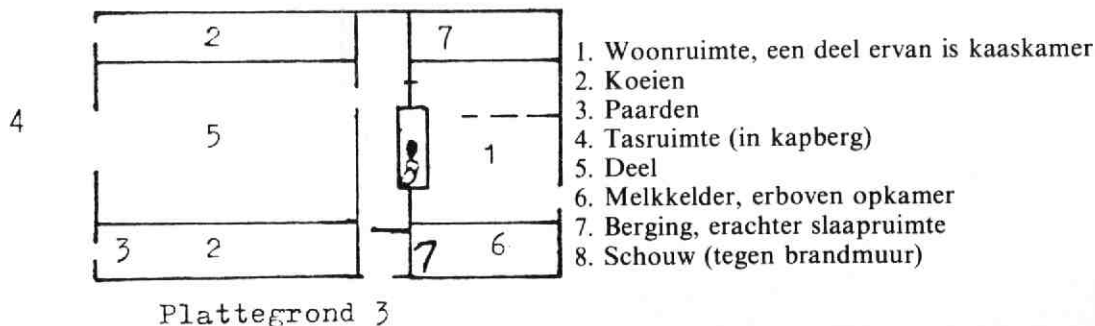
De bedrijfsruimte heeft een grote zoldering, evenals zoveel andere boerderijen uit deze streek. Waarom is er zoveel ruimte? Het hooi behoefde er niet opgeslagen te worden, want daar had men kapbergen voor. Als enige oorzaak voor de grote ruimte zou men de oude hennep teelt (touw) moeten zien.

Door overstroming ging de hennep teelt hier verloren, later kon men de hennep teelt niet meer van de grond krijgen door de concurrentie van het buitenland.

Aan weerskanten van de deel lopen de voergoten als grens van de plaats van de koeien, die thans door een bakstenen rollaag van de groep (mestgang) worden gescheiden. Deze liep oorspronkelijk tot de lage zijgevel, waarin nu nog mestluiken aanwezig zijn. In latere tijden kwamen er deurtjes in de achtergevel en vervolgens van de brede groep afgenomen kruipaden in gebruik. Een vlierinkje (til genoemd) overdekte de standplaats voor de koeien.

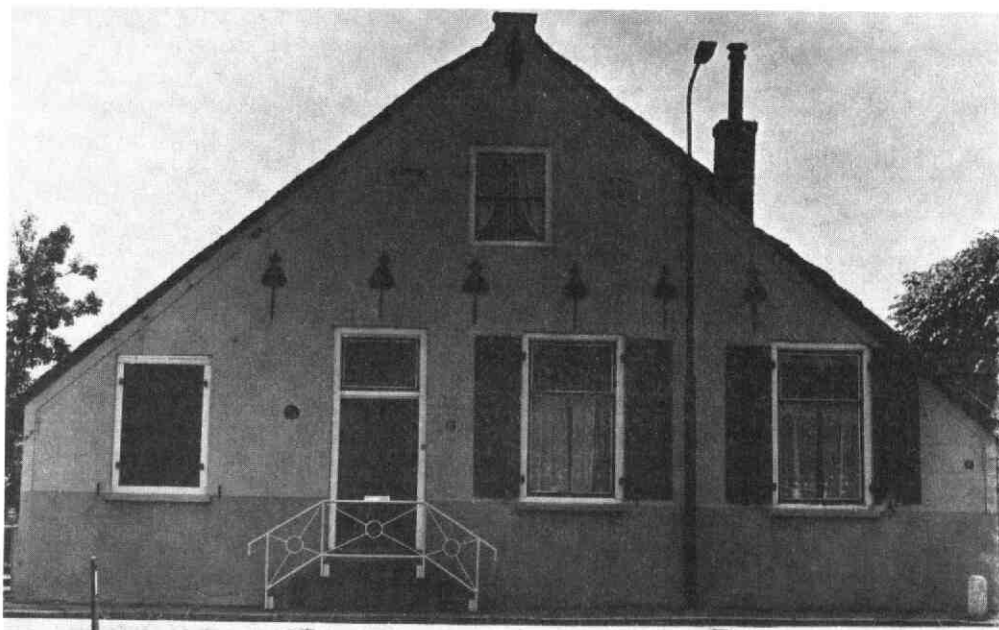
's Zomers diende het achterhuis tot dagverblijf en kookte men in een schouw (naast staldeur en pompbak), verlicht door een groot raam. De standplaatsen werden schoongemaakt en met grind bestrooid, men hield zich bezig met de kaasmakerij. Het houtwerk werd gewit of rood gesausd en de deel door rietmatten van de zijbeuken afgescheiden.

Hieronder volgt de plattegrond van zo'n type boerderij als hierboven beschreven, men noemt het een voerdeeltype (vanwege brede deel en de functie ervan).

Oorspronkelijk lag de stal direct achter de brandmuur, later heeft men de keukenruimte afgescheiden van de stal. Deze ruimte kan per boerderij verschillen. Bij andere oude boerderijen treffen we op de plaats van het zijvertrek een spoelkeuken aan.

Een andere boerderij uit Benschop van hetzelfde type ziet U hieronder.

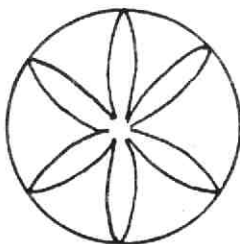
Dorp 181a, Benschop

Ook hier het woongedeelte en bedrijfsgedeelte onder een dak. Het is een boerderij uit de 17e eeuw, met mooie muurankers en enig beeldhouwwerk.

De boerderij is bepleisterd. Ook deze boerderij heeft enige veranderingen ondergaan ten aanzien van deurpartij en ramen, ook het ijzeren hekje van het trapje is niet oorspronkelijk.

Wat opvalt is dat de luiken met diefijzers nog aanwezig zijn. Links van de voordeur zien we een bekend element uit deze streek het zogenaamde zonnerad, het heeft hier als doel een luchtgat af te sluiten. Hieronder volgt een tekening ter verduidelijking. We treffen dit element soms op bijschuren e.d. aan, soms als reliëf, soms uitgesneden in hout.

Tek. 6

Op deze foto zien we de zijkant van de boerderij. Doordat er een hoog raam in de buitenmuur is aangebracht moet hier het rieten dak plaatselijk opgolven, dit onderdeel is

bij de afbeeldingen op de landmeterskaarten van ± 1600 dan ook geregeld waar te nemen (8).

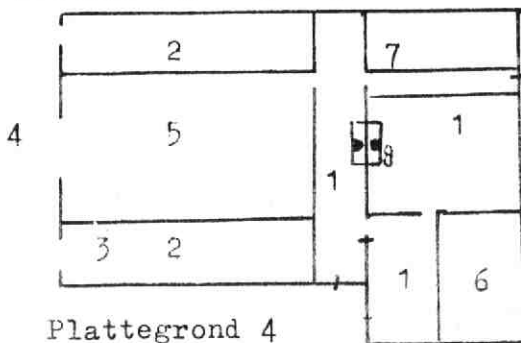
Ook hier zijn de ingangspartij en het raam vernieuwd. Achter deze partij vinden we de woonkeuken.

Het trapje naar de voordeur is er niet alleen voor de deftigheid, maar ook voor noodgevallen zoals de overstroming van de wetering. Vooral in vroegere tijden kwam dat nog als eens voor, toen de bemaling nog niet zo goed geregeld was.

Wat voor varianten van het hallehuistype vinden we nog meer afgezien van het bovengenoemde?

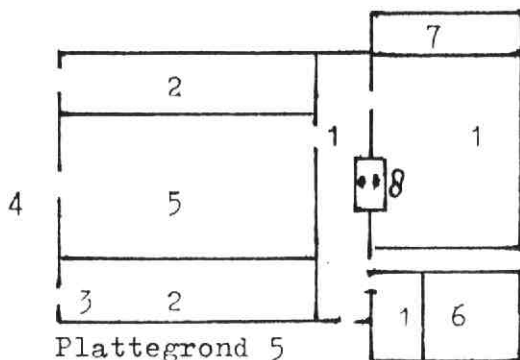
We zagen dat de twee besproken boerderijen een rechthoekige plattegrond bezaten. We kennen er nog twee met hun eigen plattegrond: n.l. een variant van het hallehuis met een L-vormige plattegrond, en een variant met een T-vormige plattegrond (soms ook krukhuis genoemd).

Hieronder volgen de plattegronden.

L-vormige plattegrond, uitbouw aan één kant, één hoge zijgevel.

1. Woonruimte
2. Koeien
3. Paarden (soms in bijgebouw)
4. Tasruimte (in kapberg)
5. Deel
6. Melkkelder, erboven opkamer
7. Berging, erachter slaapruijnte
8. Schouw

T-vormige plattegrond, uitbouw aan twee kanten, twee hoge zijgevels.

1. Woonruimte
2. Koeien
3. Paarden (soms in bijgebouw)
4. Tasruimte (in kapberg)
5. Deel
6. Melkkelder, erboven opkamer
7. Berging, erachter, slaapruiimte
8. Schouw

Ook hier zijn de plattegronden schematisch weergegeven, per boerderij is er verschil. De ene heeft wel een gang vanaf de voordeur, de ander niet; bij de een is de woonkeuken als hierboven, bij de ander neemt deze alleen een hoekgedeelte van de stal in beslag. Als voorbeelden heb ik enkele boerderijen uit de omgeving van IJsselstein genomen.

„De Meernhoef”, N. IJsseldijk 28.

Op deze foto ziet U een boerderij uit waarschijnlijk de 17e eeuw met een plattegrond. Ik ben heel benieuwd wat er onder de pleisterlaag te zien valt wat betreft het metselwerk, misschien vinden we er wel bogen boven de ramen.

De boerderij heeft een heel apart rieten dak, met een kleine opgolving boven het zolderraam. De vensterindeling is goed, we zien van links naar rechts twee zesruits schuiframen, 2 achtruits schuiframen en weer een zesruits schuifraam. de deur is niet oorspronkelijk; het bovenlicht ook niet.

De twee ramen aan de linkerkant liggen hoger in de gevel, het geeft al aan dat daarachter de opkamer gelegen is. Onder de opkamer ligt de kelder. Het is ook de kant waar men de boerderij heeft uitgebouwd. Het kan zijn dat de boerderij oorspronkelijk zo is gebouwd, het zou echter ook een verbouwing geweest kunnen zijn. Het typische van deze boerderij is het dak, de daklijn loopt gewoon door. Op onderstaande tekening ziet U het verschil met een andere boerderij, deze vinden we b.v. in Zuid-Holland.

Tek. 7

Hier ligt de opkamer ook links, het voorhuis heeft echter een eigen daklijn en is al afgewolfd aan de voorzijde. Zulke afgewolfdde daken zien we in de Lopikerwaard heel veel.

Een andere boerderij is de IJsselhoeve, op de voorgevel staat de naam, een gevelsteen erboven heeft het jaartal 1610 aan met in het midden het wapen.

N. IJsseldijk 14

De vensterindeling is hier ook goed harmonisch. De gevel is ook weer bepleisterd, er zijn friezen boven de ramen aangebracht. De luiken met diefijzers zijn nog intact. Linksvinden we ook de opkamer met eronder de kelder. Wat we niet op de foto kunnen zien is dat het rieten dak wolfseinden heeft, afgewolfd is aan de 2 zijkanten.

De IJsselhoeve is een boerderij, welke een T-plattegrond lijkt te bezitten, de stal ligt achter het woonhuis aan een kant gelijk, de andere kant is iets uitgebouwd. Het woongedeelte staat dwars op de stal. De ingang is opzij.

Een andere boerderij, welke eveneens een T-plattegrond lijkt te bezitten is de „Lampsinhoeve”. Ze heeft wel het woonhuis dwars op de schuur staan maar is niet aan twee kanten uitgebouwd. Op onderstaande foto ziet U deze boerderij.

„Lampsinhoeve”, Achtersloot 107

De gevel heeft een goede vensterverdeling, met mooie luiken en diefijzers. De luiken hebben het zandlopermotief. De deur is niet oorspronkelijk. Links zien we de opkamer, met eronder de kelder. De muurijzers zijn op een geheel eigen wijze gevormd. Boven het kelderraam met staafigzers zien we een fries aangebracht, evenals boven de deur en andere ramen.

We zien dat het rieten dak is vervangen door een pannendak, de zijanten zijn afgewolfd. Op de andere foto van deze boerderij krijgt U een indruk van de hoogte van de zijgevels. Aan deze kant vinden we ook vlechtingen, zoals we ze zagen bij de boerderij gelegen aan Benedeneind 279 te Benschop. We krijgen ook een aardige indruk van het fraaie toegangshek met de naam van de boerderij erin gesmeed.

De ouderdom van deze boerderij schat ij op het midden van de 18e eeuw.

In 1845 zo lezen we op een steen heeft men de boerderij verbouwd.

*Aan de Meerndijk vinden we de karakteristieke keuterboerderijjes.
Hieronder ziet U een foto van het boerderijtje Meerndijk 55.*

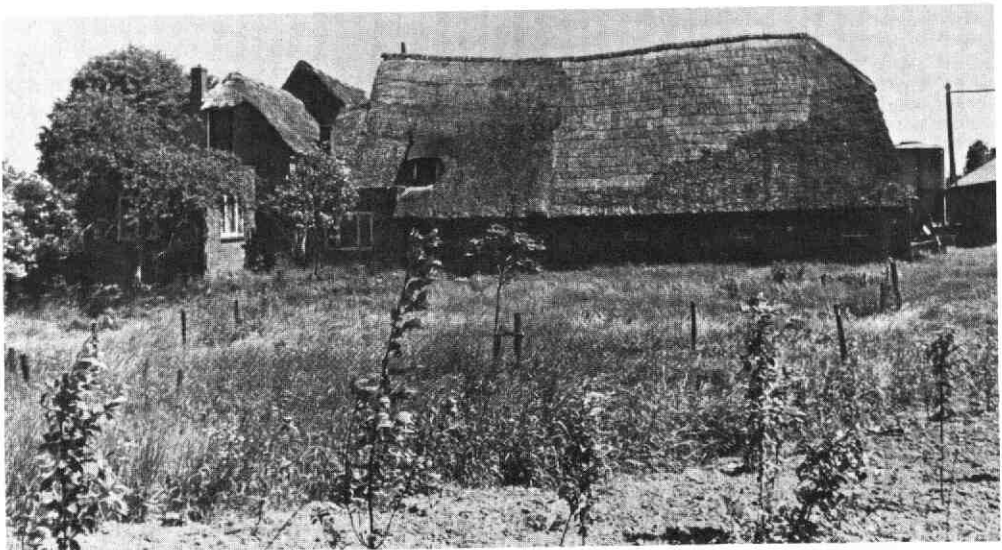

Het is een eenvoudig boerderijtje, waarvan het dak aan voor- en achterkant is afgewolfd. Het woongedeelte en de bedrijfsruimte liggen onder één dak. Het gehele pand is bepleisterd, hier en daar is er wat veranderd aan de raamindeling. Het geheel is erg schilderachtig.

Even verderop ligt „Hoeve Sliedrecht”. De voorgevel is nog niet zo lang geleden veranderd, men heeft een voordeur in de gevel geplaatst welke er nooit gezeten heeft. De ingang was n.l. altijd opzij. Deze boerderijen dateren (waarschijnlijk) uit de 18e eeuw. Op Achthoven 43 vinden we boerderij „Het Klooster”, het is een vroeg 18e eeuwse boerderij. De luiken zijn er jammer genoeg niet meer. Het is een prachtige boerderij met hoge zijgevels; het dak is aan de zijkanten afgewolfd. Links van de boerderij vinden we nog het oude bakhuis. Het geheel is bijzonder mooi en in goede verhouding.

Nog een kapitaal complex vinden we aan de Parallelweg 2 te IJsselstein. Het woongedeelte staat dwars op de schuur. Er is in de loop der tijden heel wat toegevoegd aan het geheel, en verbouwd. Het lijkt alsof men de boerderij heeft uitgebouwd geheel afhankelijk aan de behoeften van dat moment. Het lijkt ook een overgangssituatie weer te geven, eerst een klein woongedeelte, later wilde men een groter geheel, men breidde het complex uit en zocht naar een verbinding met het bedrijfs gedeelte. Onderzoek zal moeten aantonen hoe dit in zijn werk is gegaan. Het woonhuis heeft nu een 18e eeuws uiterlijk, maar het geheel is nog ouder, in de zijgevel vinden we ontlastingsboogjes en oudere ramen (17e eeuws).

Het grote dak bracht de eigenaar ervan tot de uitspraak: „Ik heb een bunder dak boven mijn hoofd”.

Parallelweg 2, IJsselstein

We hebben in het voorgaande kennis kunnen maken met voorbeelden van heel oude boerderijen uit onze streek. Hun bouw heeft de latere bouwers weer geïnspireerd. De latere boerderijen uit de 19e eeuw zijn grootster van opzet, maar hebben dezelfde bouwtrant als de oudere. De boerderijen hebben hun eigen decoratieve elementen. Als voorbeeld dienen de prachtige uitgesneden daklijsten, makelaars (geveltekens), vensters, metselwerk e.d.

Hieronder ziet U een tweetal voorbeelden.

„Buitenzorg”, Achtersloot 78

Makelaar, Achtersloot 94

De daklijst van „Buitenzorg” is bijzonder mooi uitgesneden. De driehoek in de top van de gevel is erg decoratief opgevuld. De makelaar heeft men er naar beneden toe gericht. Op de top zien we een karakteristieke windwijzer. De raampartij in het midden noemen we een drieluik.

Op de foto hieronder heeft U nog zo'n voorbeeld, het metselwerk erboven is erg functioneel in het geheel.

Hiermee sluit ik mijn artikel af, ik hoop dat U met nog meer interesse langs oude boerderijen zult gaan.

Graag houd ik me aanbevolen voor eventuele op- en aanmerkingen, suggesties, aanvullingen, terechtwijzigingen, gericht aan de redactie van dit blad.

Achtersloot 85

Alle foto's bij dit artikel werden gemaakt door J. van Ierland.

Noten

- 1) de typering is van R.C. Hekker, De ontwikkeling van de boerderijvormen in Nederland. Duizend jaar bouwen II (Amsterdam, 1957) 195-316.
- 2) uit: De benaming van houtverbindingen en constructieve houten elementen bij oude boerderijen, een voorstel tot normalisering; Technische commissie van de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek. Arnhem 1973.
- 3) zie noot 2.
- 4) de gegevens over de Lopikerwaard verkreeg ik door de welwillende medewerking van de heer D. de Haan uit Lopik; hij is lid van de Werkgroep tot behoud van de Lopikerwaard, waarvan het secretariaat is gevestigd in IJsselstein, Werner von Braunhof 11.
- 5) R.C. Hekker; zie noot 1.
- 6) De Romeinen in Nederland, Dr. W.A. van Es. Unieboek n.v. Bussum (1972), 129-138.
- 7) De agrarische geschiedenis van West-Europa van 500-1850, B.H. Slicher van Bath. Aula 32, 1960.
- 8) volgens R.C. Hekker, zie noot 1.

literatuur over boerderijen in Nederland:

- R.C. Hekker, zie hierboven.
- Kaas Post, Ger Dekkers en A.A.C. Maaskant, Oude boerderijen. Deventer 1975.
- Kees Post, Het boerenhuis in Nederland. 's Gravenhage 1975.
- Jan Jans, Landelijke bouwkunst in Oost-Nederland. Enschede 1967.
- L. Brandt Buys, De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier, Arnhem, 1974.

Stichting Historisch Boerderij Onderzoek, Schelmseweg 89, Arnhem.

Deze stichting heeft als doel: het verrichten van historisch onderzoek van de boerderij in Nederland, aan de hand van een zo volledig mogelijke documentatie, bestaande uit opmetingen, afbeeldingen en beschrijvingen, waarin het uit en inwendig voorkomen en al hetgeen verder voor onderzoek van belang kan worden geacht, wordt vastgelegd. De stichting is ondergebracht bij het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem, waar we, zoals bekend, voorbeelden van boerderijen uit ons land kunnen vinden.

„Utrecht Monumenteel”, een afrader

door **Martijn Vergouw - Amsterdam**

Het is al meer dan eens gesignaleerd, dat de belangstelling voor het heem, de omgeving waarin men woont, de laatste jaren sterk gegroeid is. Talloze publicaties inzake deze materie zijn er dan ook op de boekenmarkt verschenen. De strekking hiervan is vaak populair-wetenschappelijk teneinde een groot lezerspubliek te bereiken. De interesse die bij het publiek gewekt is, is een verheugend verschijnsel en kan velerlei activiteiten ten gevolge hebben. De activiteiten, die de Historische Kring IJsselstein in dezen ten toon spreidt en stimuleert zijn een sprekend voorbeeld. Er schuilen echter ook gevaren in een te grote popularisering vooral wanneer een onverwoestbaar enthousiasme niet getemperd wordt door voldoende kritische zin of kennis van zaken.

Onlangs kocht ik het boekje „Utrecht Monumenteel” met tekst van C. Ippel en foto's van K. Janssen (Uitgave Zomer en Keuning, Wageningen 1978). Door het voorwoord van de Utrechtse Commissaris der Koningin moest ik wel enige verwachtingen koesteren omtrent het gehalte van dit werk. Maar dat viel gaandeweg tegen.

Mijn eerste teleurstelling was het ontbreken van een bibliografielijst. Omdat ik weet, dat er meer boeken bestaan over de onderhavige materie (bijv. recent nog „Kijk op Utrecht” door C. de Gooijen, uitgave Elsevier) verwachtte ik, dat in bovenvermeld boekje wel heel aparte en nog niet bekende onderwerpen zouden voorkomen. Het bracht echter geen nieuws en is als zodanig overbodig.

Nu is overbodigheid nog iets anders dan het verstrekken van onjuiste informatie. Ik heb niet alles gecontroleerd maar beperkte me tot het gedeelte over IJsselstein. Dan kom ik tot de volgende onjuistheden c.q. en nauwkeurigheden:

— Pag. 87: Schrijver heeft het over de toren van de N.H. Kerk. „... het geheel met een open koepel (uit 1911) gekroond”.

a) dit is geen koepel, maar gewoon een kroon.

b) niet uit 1911, maar in 1927 uitgevoerd naar een ontwerp van Michiel de Klerk (Amsterdamse School)! In 1911 is de voormalige bekroning (en dat was nog minder een koepel) afgebrand.

— Pag. 87: „... Gemeentehuis rond 1700 gebouwd”. Dit is pertinent onjuist. Het dateert uit ca. 1560. Toentertijd is het oude gothische raadhuis gesloopt.

De schrijver maakt het nog bonter als in het bijschrift van de foto op de volgende pagina opeens weer wordt gesteld, dat het gebouw(tje!) uit de 17e eeuw dateert.

— Pag. 88: Bijschrift foto. Op de foto ontwaart men een piepklein stukje van de Benschopperpoort, de toren van de Sint Nicolaasbasiliek en een rij huizen. Dit is geen restant van de oude stadsmuur maar van de „gereconstrueerde” stadspoort van Kramm, rond 1853.

Van een muur is hier ter plaatse geen spoor meer te bekennen. De schrijver vermeldt een huis met een gevelsteen, maar dit staat niet op de foto. Wél staat er de van 1968-1972 gerestaureerde Sint Nicolaasbasiliek, maar die wordt niet vermeld.

— Pag. 90: „... van het enorme kasteel, de grootste maat” (waarvan?) „was 53 meter...” Aangenomen dat de auteur een lengtemaat bedoelt is dat niet zo enorm, want de gemiddelde dorpskerk heeft die lengte al.

— Pag. 93: Bijschrift bij de foto van de molen „De IJsselsteinse korenmolen...”. Het betreft hier echter de molen van Montfoort. De molen van IJsselstein moet nog gerestaureerd worden.

Nog even enkele opmerkingen over het gemeentehuis. De „boogjes boven de raampjes” zijn voor de schrijver het overtuigende stilkundige bewijs dat het stadhuis rond 1700 is gebouwd. Nu zijn deze bogen — korfbogen, laat-gotisch in feite — juist een bewijs dat het gebouw tot stand kwam in de overgangstijd van de gothiek naar de renaissance in Nederland rond 1550. Als men het portiek van het stadhuis ziet, het torentje en de gewelven in de raadskelder, dan is er toch niemand die denkt dat dit een barok c.q. rococo-gebouw is.

„Utrecht Monumenteel” is een boek met in elk geval op de pagina's 87-94 veel onjuist-c.q. slordigheden.

Van een boek van f 18,— met een voorwoord van Commissaris Verdam mag men toch iets anders verwachten?

Naschrift.

Een schrijven van mij aan de uitgever van het boek werd door deze doorgegeven aan de auteur.

De schrijver drukte zijn vreugde uit over de aandacht die ik aan zijn boek besteedde en hij liet mij weten dat, en ik citeer: „door hier minder terzake doende technische oorzaken IJsselstein een wat gehaaste stiefmoederlijke behandeling heeft gekregen”. Vervolgens drukte de auteur zijn spijt uit over de door hem geschreven onjuistheden.

Overigens hebben zowel uitgever als auteur reeds de stellige verwachting uitgesproken dat er een tweede druk van het boek zal verschijnen.

Jaaroverzicht 1978

door W.J.A. van Wijk - IJsselstein

1 januari	De Kring start met een ledental van 528.
14 februari	Er vindt een herhaling plaats van een dia-voorstelling over oud-IJsselstein, welke reeds 3x een volle zaal had getrokken in november 1977. Door gebruikmaking van 2 projektoren worden regelmatig vergelijkbare plaatjes getoond in de periode van tóén en nú.
22 februari	De „Museumraad” wordt opgericht. De heren L. Murk en R. Ooyevaar nemen zitting namens de Historische Kring. Zij heeft tot taak op de eerste en tweede verdieping van het Stadhuis tentoonstellingen te houden en een stadsmuseum in te richten.

- 1 maart Tijdschrift nummer 6 komt uit met artikelen over:
 — Gevelstenen en Griffelsleuven
 — De herbouw van de Kloosterkerk binnen IJsselstein
 — Het distributiekantoor
 — Naambordjes bij de monumentale bomen.
- 14 maart De bekende architect voor monumenten van Amsterdam, de Heer H.J. Zantkuyl, geeft voor 110 aanwezigen een boeiende voordracht over de ontwikkeling van het woonhuis in Nederland.
- 1 april De H.K.IJ. geeft een beschrijving uit van een wandelroute m.b.t. de binnenstad van IJsselstein.
 In één uur tijds krijgt men een goede indruk van de meest markante historische gebouwen en plekjes.
- 15 april Op korte afstand van IJsselstein is Montfoort gelegen.
 Ruim 60 mensen namen deel aan de door ons georganiseerde excursie.
 De gerestaureerde Commanderie was uiteraard de „topper”.
- 30 april De Heer R.J. Ooyevaar, die de leiding heeft over de archeologische werkgroep zuid-west Utrecht, houdt open huis. Deze openstelling geeft de kans om een grote verzameling archeologische voorwerpen, die uit deze streek afkomstig zijn, te zien.
- 13 mei Bij de Familie De Wit te Achthoven wordt wederom een demonstratie van het maken van kaas op de boerderij gegeven.
- 23 mei De Gemeenteraad van IJsselstein accepteert het voorstel van de H.K.IJ., de straten in de nieuwe wijk Achterverld te vernoemen naar typisch IJsselsteins handwerk, n.l. de hoep- en mandenmakerij. „Dissel” en „Haanderik” zijn de namen voor de eerste fase.
- 1 juni Een nieuwe uitgave van het tijdschrift laat zien hoe je je eigen stamboom kunt opzetten, vertelt van de begrafenis van zigeuner-koning Peter Petalo, die 40 jaar geleden in IJsselstein stierf, en van de vrienden, de hoepelmakerij en mandenmakerij in onze streek.
- 17 juli Op initiatief van de Kring worden door de Gemeente bordjes geplaatst bij de monumentale bomen in de binnenstad. Daarop staat vermeld: de latijnse naam, de nederlandse naam en de leeftijd van de boom.
- 28 augustus „De IJsselluyder” heet de herinneringsmunt welke geslagen is bij gelegenheid van de vele hoogtepunten, welke in september zullen volgen.
- 31 augustus „Van Octrooi tot Restauratie” is de titel van een door de Heer J.G.M. Boon geschreven boekje bij gelegenheid van de officiële opening van het gerestaureerde Stadhuis.

- 1 september De architect R. Visser uit Schoonhoven opent onze achtste uitgave met een artikel betreffende de restauratie van het Stadhuis, die onder zijn leiding plaats vond.
De werkgroep „Oude Ambachten” geeft een tweede aflevering over de grienden, hoep- en mandenmakerij.
- 2 september Z.E. Staatssecretaris Wallis de Vries en de Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht Prof. Verdam verrichten de officiële opening.

Op de twee verdiepingen in hetzelfde gebouw start de tentoonstelling van de werkgroep „Oude Ambachten” en van 15 in IJsselstein woonachtige kunstenaars. Deze tentoonstelling is dagelijks geopend tot 18 september. Zij trekt duizenden bezoekers.

In het kader van de september-activiteiten heeft onze Kring een wandelpuzzeltocht samengesteld.
- 16 september Eén der laatste hoep(el)makers van Nederland demonstreert het maken van hoepels voor vaten en tonnen vóór het Stadhuis, terwijl de Schutterij en Gilde uit het Vlaamse Herentals demonstraties geven.
- 23 september Opening van het Sociaal Cultureel Centrum „’t Fulco”.
- 19 oktober De Heren G. Schut en L. Murk verzorgen een dia-avond met voordracht in ’t fraaie Stadhuis van Herentals, waar IJsselstein een stedeband mee heeft.
- 30 oktober Een door de Stichtse Culturele Raad georganiseerde cursus over inhoud en onderzoek van archieven wordt door 15 leden uit IJsselstein gevolgd.
- 18 november Rondleiding in de N.H. Kerk, basiliek en kasteeltoren voor leden.
- 21 november Wederom een dia-avond over Oud IJsselstein.
De 600-ste donateur wordt gehuldigd.
- 22 november Dia-avond over Oud IJsselstein.
- 1 december Het tijdschrift van dit kwartaal bevat het slotverhaal over de grienden, een artikel over boerderijen in de Lopikerwaard, een afrader en het jaaroverzicht.
- 31 december Het ledental is gegroeid tot 615. 125 wonen in IJsselstein. In Iran woont ons meest verre lid.